

Aproximació a la filosofia del llenguatge

Manuel Pérez Otero

APROXIMACIÓ A LA FILOSOFIA DEL LENGUATGE

Manuel Pérez Otero

Publicacions i Edicions

UNIVERSITAT DE BARCELONA

Reconeixements	15
INTRODUCCIÓ	17
1. Una primera aproximació conceptual a la Filosofia del Llenguatge	17
1.1. Els estudis empírics i filosòfics sobre el llenguatge	17
1.2. La Filosofia del Llenguatge en la formació global del llicenciat en Filosofia i del llicenciat en Lingüística	18
1.3. Relacions amb matèries afins	19
2. L'estructura i seqüència del contingut del manual	20
2.1. Claus de l'ordenació temàtica	20
2.2. Estructura de cada capítol	22
DESENVOLUPAMENT TEMÀTIC	23
CAPÍTOL 1. Conceptes bàsics de la filosofia del llenguatge	23
<i>Presentació</i>	23
*1. La filosofia del llenguatge i la filosofia	24
1.1. La filosofia del llenguatge com un dels àmbits de la filosofia	24
1.2. La filosofia del llenguatge com a fonament metodològic de la filosofia ..	25
2. Conceptes bàsics	27
2.1. Signes-tipus i signes-exemplar	27
2.2. Les accions lingüístiques. Oracions i proferències	28
2.3. Enunciats i proposicions. Força il·locucionària	28
2.4. Sintaxi, semàntica, pragmàtica. De què s'ocupen aquestes disciplines? ..	29
2.5. Ús i menció de signes. La distinció entre llenguatge-objecte i metallenguatge	30
Bibliografia de consulta	31
CAPÍTOL 2. Frege: sentit i referència	33
<i>Presentació</i>	33

*1. Preliminars: l'anàlisi lògica del llenguatge segons Frege	34
1.1. L'aspiració de fonamentar les matemàtiques	34
1.2. Noció fregeana de veritat analítica	35
1.3. El programa logicista	36
1.4. L'anàlisi funcional del llenguatge. La dicotomia ontològica objecte/funció i el seu correlat lingüístic	37
1.5. El Principi del Context. Conceptes de segon ordre	40
2. Sentit i referència de termes singulars	42
2.1. Composicionalitat del llenguatge	42
2.2. La referència com a entitat denotada per l'expressió. La referència com a contribució al valor de veritat	45
2.3. El valor cognoscitiu dels enunciat d'identitat	47
2.4. El sentit com a <i>mode de presentació</i> de la referència. El sentit com a contribució al valor cognoscitiu. El Test de Frege	49
2.5. Característiques del sentit i de la referència	51
2.6. Principis de composicionalitat de la referència i del sentit	53
3. Sentit i referència d'enunciats	55
3.1. Per què el pensament expressat per un enunciat no pot ser la seva referència	55
*3.2. El valor de veritat com a referència de l'enunciat	56
3.3. El principi de substituïbilitat <i>salva veritate</i> de termes coreferencials. Contextos opacs	60
3.4. La referència de les expressions entre cometes	62
3.5. Referència indirecta: el discurs indirecte, els contextos intencionals i els contextos modals	64
*3.6. Sentits indirectes. Contextos opacs reiterats	69
Fonts bibliogràfiques	71
Bibliografia de consulta	72
CAPÍTOL 3. Russell i la naturalesa de les proposicions	73
Presentació	73
1. Què és una proposició	74
1.1. El concepte semàntic de proposició	74
1.2. El concepte epistèmic-psicològic de proposició	74
1.3. Sistemàticitat i constituents proposicionals	75
2. La primera teoria semàntica de Russell	78
*2.1. L'estructura dels enunciat i l'estructura similar de les proposicions	78
*2.2. Indicar i denotar. Expressions denotatives i complexos denotatius	79
2.3. Proposicions singulars	81
*2.4. Insuficiències de la teoria. Expressions sense denotació	83
2.5. Atribucions <i>de dicto</i> i <i>de re</i> d'actituds proposicionals	86

3. La teoria de les descripcions	92
3.1. Les descripcions definides com a expressions quantificacionals	92
3.2. Definicions contextuais de les descripcions definides	94
3.3. Avantatges de la teoria de les descripcions. Intervenció primària i intervenció secundària d'una descripció	95
*3.4. Proposicions i fets. Teoria relacional de la creença	101
3.5. Noms lògicament propis	102
4. Coneixement directe i coneixement per descripció	106
4.1. El caràcter epistemològicament primari del coneixement directe	106
*4.2. Coneixement de coses per descripció	106
4.3. Quines entitats són cognoscibles directament	107
*4.4. El Principi del Coneixement Directe	109
5. Crítiques a la teoria de les descripcions	110
5.1. Pressuposició i referència segons Strawson	110
5.2. Donnellan: usos atributiu i referencial de les descripcions definides	112
Fonts bibliogràfiques	114
Bibliografia de consulta	115

CAPÍTOL 4. Referència directa i externisme lingüístic	117
<i>Presentació</i>	117
1. Kripke: el significat dels noms propis	118
1.1. La teoria descriptivista de l'anomenar segons Searle	118
*1.2. La distinció kripkeana entre el coneixement <i>a priori</i> i les veritats necessàries	120
1.3. El concepte de condicions de veritat	123
1.4. Donar el significat i fixar la referència	125
1.5. Objecions a la concepció descriptivista. Designadors rígids	128
1.6. Caracteritzacions de la Teoria de la Referència Directa	130
2. Teoria causal de la referència	133
2.1. Cadenes causals de comunicació	133
2.2. Anomalies en la transmissió de la referència	135
3. Els arguments externistes de Putnam i Burge	136
*3.1. Termes de gènere natural. El paper de les identifications teòriques en la ciència	137
3.2. L'argument de la Terra Bessona de Putnam	139
3.3. Caracterització de la distinció externisme/internisme	142
3.4. La rellevància de l'entorn social en la individuació del significat	144
3.5. Divisió del treball lingüístic	145
Fonts bibliogràfiques	147
Bibliografia de consulta	147

CAPÍTOL 5. La teoria ideacional del significat de Locke	149
<i>Presentació</i>	149
1. Intencionalitat i llenguatge	150
1.1. Tesi de la prioritat ontològica del pensament respecte al llenguatge	150
1.2. Fal·libilisme i intencionalitat dels sistemes de representació	151
*2. La teoria del coneixement de Locke	153
2.1. Representacionalisme epistemològic	153
2.2. Certesa i coneixement d'Idees	155
2.3. Teoria de les Idees	156
3. Relacions entre el món, les Idees i les paraules	157
3.1. Les paraules signifiquen Idees	157
3.2. Significació secundària	158
*3.3. Essències nominals i essències reals	159
3.4. El caràcter subjectiu de les Idees. Internisme psicològic i semàntic	161
3.5. Comunicació i convencionalitat del llenguatge	162
Fonts bibliogràfiques	165
Bibliografia de consulta	165
 CAPÍTOL 6. Significat com a ús en Wittgenstein	 167
<i>Presentació</i>	167
*1. Preliminars metodològics	168
1.1. Semblances de família. El concepte de joc de llenguatge	168
1.2. La pregunta per a la comprensió del significat	170
2. La concepció mentalista subjectivista del llenguatge	171
2.1. Caracterització del mentalisme internista-subjectivista	171
*2.2. Com es connecten les paraules amb el que signifiquen.	
Arbitrarietat i similitud natural. Imatges per similitud	172
*2.3. Definicions verbals i imatges en la ment	174
*2.4. La correlació paraules-entitats mentals i la correlació	
paraules-accions	175
*3. La no-necessitat de les imatges mentals per a la comprensió	
lingüística	176
3.1. Actuar per raons i actuar merament per causes	176
3.2. El mecanisme associatiu provocat per l'ensinistament lingüístic	177
3.3. L' <i>antiintel·lectualisme</i> de Wittgenstein	179
3.4. Mentir i desobeir. El seu encaix en la concepció wittgensteiniana	181
4. Les imatges no determinen el significat. Normativitat	
i concordança amb regles	183
4.1. Exteriorització de les imatges	183
4.2. Propietats intrínseques i propietats extrínseques	
de les representacions	185
4.3. Normativitat del significat	187

4.4. Definicions ostensives	188
4.5. Expressions naturals de regles	190
4.6. Seguir una regla	191
5. La determinació del significat segons Wittgenstein	193
5.1. Captació i seguiment no interpretatiu de les regles	193
5.2. Naturalesa i costum com a fonament de la normativitat.	
Formes de vida	195
*5.3. Coneixement lingüístic constituït per disposicions a la conducta	196
Fonts bibliogràfiques	199
Bibliografia de consulta	199

CAPÍTOL 7. Quine: escepticisme semàntic i conductisme lingüístic .....

<i>Presentació</i>	201
*1. Els dos <i>dogmes</i> de l'empirisme	202
1.1. Distinció analític/sintètic	202
1.1.1. Rellevància del concepte d'analiticitat. Veritats analítiques segons Carnap	202
1.1.2. Com definir significats a partir de la relació de sinonímia. El concepte de condicions d'identitat	204
1.1.3. Veritats lògiques i definicions	205
1.1.4. Per què sinonímia no és substituïbilitat <i>salva veritate</i> en tot context	207
1.1.5. Veritat en virtut de regles semàntiques	208
1.2. El <i>dogma</i> reduccionista	210
1.2.1. Empirisme i atomisme	210
1.2.2. La component fàctica i la component lingüística de la veritat	211
1.2.3. Reduccionisme atomista en la tradició empirista	212
1.2.4. Holisme epistemològic: la totalitat de la ciència com a unitat de contrastació empírica	213
1.2.5. Com es regula el nostre sistema de creences. Epistemologia naturalitzada	215
1.3. Analiticitat, irrevisabilitat i centralitat	216
1.3.1. La dicotomia revisable/no revisable	217
1.3.2. Enunciats centrals i enunciats perifèrics	218
2. La tesi de la indeterminació de la traducció radical	219
2.1. Les condicions empíriques de la traducció radical	219
2.2. Justificació de la metodologia conductista	221
2.3. Estimulacions sensorials i disposicions lingüístiques	222
2.4. Oracions ocasionals, oracions fixes i significat estimulatiu. Traducció d'oracions observacionals	224
2.5. Sinonímia intrasubjectiva. Oracions estimulativament analítiques	225

2.6. Traducció de les connectives lògiques. La impossibilitat d'un pensament <i>no lògic</i>	227
2.7. Hipòtesis analítiques. Indeterminació de la traducció	228
Fonts bibliogràfiques	231
Bibliografia de consulta	232

CAPÍTOL 8. Accions, intencionalitat i convencions del llenguatge.

El programa de Grice	233
<i>Presentació</i>	233
1. Significat ocasional del parlant	234
1.1. Significat natural i significat no natural	234
1.2. L'acció racional	234
1.3. Intencions comunicatives i significat ocasional del parlant	235
*1.4. Contraexemples a l'anàlisi griceana. Modificacions posteriors i rèpliques	238
2. La convencionalitat del llenguatge	241
2.1. L'anàlisi de Lewis del concepte de convenció	241
2.2. Orígens de les regularitats convencionals	243
2.3. Significat atemporal de les expressions tipus. Quina forma adopten les convencions lingüístiques	244
3. Implicatures conversacionals	247
3.1. Significats no literals. Implicacions i implicatures	247
3.2. Màximes conversacionals	248
3.3. Derivació d'una implicatura conversacional	248
3.4. Cancel·labilitat i <i>indeslligabilitat</i> de les implicatures	250
*3.5. El cas de les constants lògiques	251
3.6. Relacions entre semàntica i pragmàtica	252
Fonts bibliogràfiques	253
Bibliografia de consulta	253

Reconeixements

Aquesta obra desenvolupa en detall els continguts que apareixen resumits esquemàticament en *Filosofía del lenguaje* (2000, Edicions Universitat de Barcelona), que el mateix autor –en col·laboració amb Manuel García-Carpintero– ha publicat com a Text Guia dins d'aquesta col·lecció de textos docents.

La redacció del llibre ha estat possible gràcies a l'ajuda concedida pel Gabinet d'Avaluació i Innovació Universitària de la Universitat de Barcelona, en el marc del Programa d'Innovació Docent (8a. Convocatòria, 1998). També he rebut suport econòmic per part de la Dirección General de Investigación del Ministerio de Ciencia y Tecnología de España, a través del projecte d'investigació *Conceptos, referencia y concepciones de la referencia* (número del projecte: BFF2000-1073-C04-04), i de la CIRIT de la Generalitat de Catalunya, en forma de finançament al Grup de Recerca Consolidat *Grup de Filosofia i Anàlisi del Llenguatge*, al qual pertanyo (número del projecte: 1999SGR 00011).

Finalment, vull agrair a Gemma Celestino, Maribel Ibáñez i Mònica Puig la seva lectura de versions prèvies de parts del text i els seus consells lèxics i morfològics, que han servit per a millorar el català emprat en aquest llibre. Les errates, els errors i les altres deficiències lingüístiques que restin són responsabilitat meva.

Manuel Pérez Otero
Barcelona, abril de 2001

INTRODUCCIÓ

1. Una primera aproximació conceptual a la Filosofia del Llenguatge

1.1. *Els estudis empírics i filosòfics sobre el llenguatge*

De tots els fenòmens que han estat objecte d'estudi i teorització al llarg del segle XX el llenguatge és un dels que ha rebut més atenció. Hi hauria molts factors que farien comprensible aquest fet; però aquí no intentarem especificar quins són. Com a consideració inicial molt general, diguem que el llenguatge sembla un dels elements distintius de l'ésser humà. Així doncs, des d'un punt de vista antropològic –un punt de vista que és darrere de totes les ciències humanes– l'interès en el llenguatge no pot tenir res de sorprenent.

Malgrat això, l'estreta relació entre llenguatge i naturalesa humana no serveix per si mateixa com a explicació suficient de l'auge que han adquirit en el darrer segle els estudis sobre el llenguatge, perquè la constatació d'aquesta relació no és ni de bon tros tan recent. Des del segle XIX, és també fonamental una mirada nova envers els fenòmens lingüístics i la seva importància. En èpoques anteriors, era comú creure que la veritat i la falsedat de les nostres representacions de la realitat són prioritàriament una qüestió sobre els vincles entre el pensament i el món extern. Les paraules hi intervindrien només com un mitjà no essencial on s'articulen de manera no problemàtica els continguts mentals pensats. La nova mirada que neix a l'entorn del segle XIX, i s'accentua al segle XX, està associada amb el que s'ha anomenat *gir lingüístic*. Els autors que d'una manera o altra en formen part (filòsofs, lingüistes, antropòlegs, lògics) consideren que l'anàlisi directa del llenguatge públic (sense fer intervenir primer els continguts mentals) aporta elements fonamentals per a la comprensió de la veritat i la falsedat de –i les relacions lògiques entre– els nostres judicis o la comunicació (la transmissió d'informació, la transmissió d'emocions, d'intencions, etc.) entre els subjectes. De vegades, fins i tot deixen de banda totalment aquesta pressuposició tradicional que el llenguatge sigui dependent del pensament.

La teorització sistemàtica sobre el llenguatge pot ser portada a terme des d'àmbits específics diversos. Un d'ells és el de la lingüística, la teoria general del llenguatge. Com a tal és una disciplina científica empírica, i inclou, o està emparentada amb, altres disciplines empíriques: fonologia, sintaxi, semàntica, pragmàtica, sociolingüística, psicolingüística, informàtica, neurologia. Assenyalant el caràcter *empíric* d'aquests estudis el que volem dir simplement és que la justificació de les teories proposades en aquests camps segueix els canons metodològics habituals en la ciència: l'experiència (en un sentit molt ampli del terme, que abastaria dades d'"experiència" interior, judicis intuïtius bàsics sobre –per exemple– gramaticalitat d'oracions o sobre relacions de sinonímia) és l'element clau pel que fa a l'acceptació o rebuig de cada tesi particular.

Però totes aquestes disciplines científiques empíriques, com qualsevol altra, incorporen també (si és que estan ben concebudes) factors estrictament conceptuals, factors que introdueixen en el procés de justificació de les teories elements d'avaluació racional reflexiva, de reflexió purament *filosòfica*, si es vol dir ja així. Per tant, una part d'especulació filosòfica intervé també en la fonamentació de les teories empíriques, i particularment de les teories lingüístiques.

A més d'això, hi ha una disciplina general, que abordaria tots els aspectes conceptuals o filosòfics sobre el llenguatge. Aquesta disciplina és –naturalment– la filosofia del llenguatge, el tema d'aquest llibre. Serà en les seccions 1.1.1 i 1.1.2 quan ampliarem les observacions anteriors sobre allò que distingeix la filosofia de la resta de disciplines teòriques (i per tant, sobre la diferència entre filosofia i ciència). Aleshores, també ens ocuparem, més particularment, del que és la filosofia del llenguatge.

1.2. La Filosofia del Llenguatge en la formació global del llicenciat en Filosofia i del llicenciat en Lingüística

Des del punt de vista acadèmic administratiu, aquesta disciplina teòrica –la filosofia del llenguatge– ha assolit un grau considerable de reconeixement oficial. Els ensenyaments de filosofia de les universitats espanyoles classifiquen en quatre àrees de coneixement les diferents matèries que s'hi imparteixen. La Filosofia del Llenguatge és una especialitat que (al costat de la Teoria del Coneixement) és inclosa en dues d'aquestes àrees, anomenades " Lògica i Filosofia de la Ciència" (la qual inclou també dues especialitats més: la Lògica i la Filosofia de la Ciència) i "Filosofia". Aquesta especialitat, la Filosofia del Llenguatge, és matèria troncal en les llicenciatures de Filosofia i en les llicenciatures de Lingüística. Així, els alumnes d'aquestes carreres universitàries cursen obligatòriament assignatures que, sota la denominació de "Filosofia del Llenguatge" (en els ensenyaments de Filosofia) o sota la denominació de " Lògica i Filosofia del Llenguatge" (en els ensenyaments de Lingüística), ofereixen continguts de filosofia del llenguatge.

També hi ha diferents assignatures optatives que al llarg de la llicenciatura de filosofia, o dels estudis posteriors de doctorat, permeten un aprofundiment en alguns punts temàtics abordats de forma introductòria en aquells cursos bàsics, o presenten altres qüestions de la filosofia del llenguatge completament noves.

1.3. Relacions amb matèries afins

La filosofia del llenguatge té lligams naturals amb altres especialitats teòriques, ja sigui en el terreny de les ciències empíriques o bé en el dels altres àmbits de la filosofia. La teoria científica general sobre el llenguatge, la lingüística, seria la disciplina que podem esperar que n'estigui més propera. I, dins de la lingüística, molt especialment la semàntica. De fet, gran part del treball que es fa en filosofia del llenguatge pot considerar-se semàntica filosòfica.

Tanmateix, els orígens històrics del naixement i la consolidació de la filosofia del llenguatge com a àmbit teòric relativament específic determinen l'existència d'importantes connexions tradicionals entre la filosofia del llenguatge i altres branques filosòfiques, entre les quals destaca la lògica: la lògica filosòfica, o la filosofia de la lògica, sobretot; també la lògica matemàtica formal, tal com és concebuda habitualment, tot i que quan és considerada gairebé com una subdisciplina de les matemàtiques n'està molt més allunyada.

Els vincles amb la lògica són explicables, atès que la figura fundacional principal de la semàntica filosòfica, Gottlob Frege (cf. el capítol 1), va ser també l'autor més important en el desenvolupament de la lògica contemporània. I els altres filòsofs del llenguatge fonamentals immediatament posteriors, Russell, Wittgenstein, Carnap i Quine, també s'ocupaven –en gran part– de lògica.

El treball d'aquests –i altres– autors marca també la proximitat de les investigacions en filosofia del llenguatge amb la teoria del coneixement (Locke, Russell, Quine), la filosofia de la ment (Russell, Wittgenstein, Davidson, Fodor), la metafísica (tots els esmentats i altres posteriors com, molt especialment, Kripke), la filosofia de la ciència (Carnap, més indirectament Quine), la teoria de l'acció racional (Austin, Grice, Davidson, Lewis).

Quan examinarem –al llarg d'aquest llibre– les idees d'alguns d'aquests filòsofs sobre el llenguatge i les seves relacions amb la ment i la realitat externa tindrem oportunitat de conèixer algunes d'aquestes connexions amb altres camps de la filosofia.

2. L'estructura i seqüència del contingut del manual

2.1. Claus de l'ordenació temàtica

L'elecció temàtica i l'estructuració dels continguts d'aquest llibre són el resultat, principalment, de la crist·lització d'una experiència docent en assignatures de filosofia del llenguatge acumulada al llarg dels últims set anys. Es tracta de les assignatures “Filosofia del Llenguatge I” impartida al Departament de Lògica, Història i Filosofia de la Ciència de la Facultat de Filosofia de la Universitat de Barcelona i al Departament de Filosofia de la Facultat de Lletres de la Universitat Autònoma de Barcelona, “Filosofia del Llenguatge II” impartida també en l'esmentat Departament de Lògica, Història i Filosofia de la Ciència, i “Lògica i Filosofia del Llenguatge”, impartida a la Facultat de Filologia de la Universitat de Barcelona.

Els quatre primers capítols d'aquest manual corresponen als temes abordats en “Filosofia del Llenguatge I”; els altres quatre capítols corresponen als temes de “Filosofia del Llenguatge II”. En el conjunt del temari es fa una selecció d'apartats o seccions destacats amb un asterisc, ‘*’, que es presenten només en aquestes dues assignatures; la resta de temes configuren els continguts –més restringits– de l'assignatura “Lògica i Filosofia del Llenguatge”. D'acord amb aquesta distribució dels continguts, es pretén que el llibre pugui ser utilitzat com a manual introductori general de filosofia del llenguatge.

Tractant-se d'una disciplina que encara està lluny d'haver assolit el caràcter plenament científic que posseeixen matèries com la lògica, la psicologia o la biologia, m'ha semblat adequat combinar l'enfocament sistemàtic amb una visió parcialment històrica en la presentació de les diferents tesis que s'estudiaran, identificant els autors que les han defensat o criticat, i de vegades també indicant el context on cal situar-les. Per això, cada capítol se centra principalment en les aportacions a la filosofia del llenguatge d'algun dels autors fonamentals que he seleccionat: Frege, Russell, Kripke, Locke, Wittgenstein, Quine i Grice; tot i que s'hi examinen també aspectes específics de l'obra d'altres filòsofs, com ara Strawson, Donnellan, Searle, Putnam, Burge, Carnap, Davidson i Lewis.

La primera part del llibre (amb l'excepció del capítol 1, de caràcter introductori) constitueix un bloc temàticament més unitari que la resta. Efectivament, hi ha fils conductors bàsics que connecten bona part de les discussions que apareixen en els capítols 2, 3 i 4 (entorn de diverses teories sobre les connexions entre els termes singulars –o d'altres similars– i la seva denotació). A mesura que ens allunyem en el temps dels autors cronològicament primers (Frege i Russell) i ens apropem a etapes posteriors l'àmbit de qüestions tractades pels filòsofs del llenguatge més importants s'amplia i diversifica. Per això, l'espectre de temes abordats en els capítols posteriors és menys compacte.

Com hem dit, el capítol 1 encara és preliminar. Es divideix en dos apartats ben diferents. En el primer es pretén fer una aproximació metodològica a la filosofia del llenguatge, exposant alguns elements que ajudin a entendre què és i quina rellevància té. L'altre apartat presenta una sèrie de conceptes fonamentals sobre el llenguatge que s'utilitzaran posteriorment en el text.

El capítol 2 està dedicat a exposar la teoria semàntica filosòfica de Frege i també alguns punts de la seva anàlisi funcional del llenguatge. L'objectiu central és explicar les motivacions intel·lectuals i les conseqüències de la seva molt influent distinció entre dos valors semàntics bàsics: sentit i referència. El següent capítol tracta de la filosofia del llenguatge de Russell i les ramificacions relacionades amb la seva epistemologia. Hi veurem també com s'enfronten dues concepcions –fregeana i russelliana– sobre el significat. Aquesta controvèrsia, juntament amb altres elements completament originals, apareix novament en el capítol 4, en el qual examinarem les idees semàntiques externistes associades amb la teoria de la referència directa, la concepció sobre el significat que és predominant durant les últimes dècades del segle XX.

Algunes de les reflexions filosòfiques sobre el llenguatge més importants i innovadores que mai s'han proposat procedeixen de Ludwig Wittgenstein, especialment del segon període de la seva obra. El capítol 6 il·lustrarà aquestes idees. Abans però, en el capítol 5, ens ocuparem d'un autor distanciat en el temps de tots els altres abordats en aquest llibre: John Locke. La concepció lockeana sobre el coneixement i sobre el significat lingüístic ha exercit gran influència (sovint només implícitament) en la majoria d'autors posteriors que han tractat el llenguatge, abans que fos objecte de les poderoses argumentacions crítiques wittgensteinianes o d'inspiració wittgensteiniana.

Un altre filòsof clau de la filosofia del llenguatge del segle XX que –com Wittgenstein– destaca sobretot pels seus arguments crítics és Quine. El capítol 7 presenta les seves tesis més representatives (contra el concepte d'analiticitat, i en favor de l'holisme semàntic i de la indeterminació de la *traducció radical*), sustentades en premisses conductistes i destinades a excloure de la teoria científica rigorosa l'estudi tradicional del significat.

En l'últim capítol tornarem a abordar propostes positives sobre el llenguatge i la naturalesa del significat. Es tracta del programa, representat fonamentalment per Grice, d'anàlisi del significat lingüístic recorrent a conceptes psicològics intencionals. Els seus defensors exploten la idea de considerar les proferències d'oracions com a accions intencionals de cert tipus, i analitzen les nocions semàntiques dels llenguatges públics –i el seu caràcter convencional– en el marc de la teoria de l'acció intencional. En el mateix marc conceptual general presentarem també la teoria de Grice sobre els significats no literals.

2.2. Estructura de cada capítol

Tots els capítols tenen la mateixa estructura general, composta de quatre parts. La primera és una presentació molt breu del tema central del capítol. Després es troba el desenvolupament detallat del temari, que està subdividit en apartats i seccions. Hi ha finalment dues parts sobre bibliografia. Sota l'epígraf de *fontes bibliogràfiques* s'esmenten les obres clàssiques fonamentals d'on procedeixen els punts temàtics exposats en el text. També hi apareix una *bibliografia de consulta* que –seguint els criteris generals de la col·lecció a la qual pertany aquest manual– recull un nombre reduït de llibres o articles especialment recomanables com a bibliografia secundària, amb preferència per obres de fàcil accés en català o castellà.

DESENVOLUPAMENT TEMÀTIC

CAPÍTOL 1

CONCEPTES BÀSICS DE LA FILOSOFIA DEL LLENGUATGE

Presentació

El primer capítol d'aquest llibre té encara un caràcter bàsicament introductori. Està estructurat en dues parts independents. Cadascuna d'elles vol proporcionar, des de nivells d'aproximació molt diferents, una certa perspectiva sobre diverses qüestions que és convenient abordar al començament d'una obra general sobre filosofia del llenguatge.

En la primera part s'exposen algunes idees genèriques sobre la naturalesa i els objectius de la filosofia del llenguatge. Es tracta d'una presentació que, considerant les inevitables limitacions d'espai, ha de ser molt breu. Però servirà, en primer lloc, per a situar la tasca específica que els filòsofs del llenguatge duen a terme en relació amb la filosofia en general i en relació també amb les altres teories sobre el llenguatge (les teories científiques). I servirà sobretot per a identificar algunes claus que permetin entendre el lloc prominent que ha ocupat aquesta disciplina en el pensament teòric (especialment filosòfic) des de finals del segle XIX.

El segon apartat del capítol està dedicat a introduir certs conceptes i distincions fonamentals sobre el llenguatge: la distinció signe-tipus/signe-exemplar; les nocions d'acció lingüística, proferència, oració, enunciat, proposició i força il·locucionària; les línies divisòries entre sintaxi, semàntica i pragmàtica; la diferència entre usar i mencionar signes. L'exposició d'aquesta segona part es fa a un nivell relativament elemental, i reduint a un mínim el nombre de pressuposicions assumides. Això no vol dir que aquests temes no siguin controvertits. Ho són. Però les dificultats es deixen de banda ara i, en alguns casos, s'examinaran més endavant, en altres capítols. El que es pretén principalment en aquest capítol és que el lector arribi a dominar cert vocabulari –parcialment tècnic– i els seus conceptes associats, ja que es tracta de termes i conceptes que s'utilitzaran sovint al llarg del llibre, i per tant aquest domini li serà imprescindible per a la comprensió del text.

***1. La filosofia del llenguatge i la filosofia**

1.1. La filosofia del llenguatge com un dels àmbits de la filosofia

Per la seva pròpia denominació usual, la filosofia del llenguatge presenta dos aspectes immediatament recognoscibles. És una branca o àmbit particular de *la filosofia*. I és una part també dels estudis teòrics sobre *el llenguatge*. Atenent, primer, a aquest últim aspecte cal suposar que els temes que puguin ser objecte d'estudi de la disciplina siguin, en principi, els que pertocquen al llenguatge, és a dir, que la filosofia del llenguatge s'ocupi de qüestions com ara: què és un enunciat verdader?, com denoten els termes singulars?, què és l'estructura sintàctica d'una oració i com es relaciona amb la seva forma lògica?, què és un fonema?, què és una acció lingüística?, com es relacionen el llenguatge i el pensament?, quines condicions determinen que una oració sigui una bona traducció d'una altra?, etc.

L'aspecte filosòfic de la disciplina implica, de fet, certes restriccions dins d'aquesta pluralitat de temes. Sigui quina sigui en últim terme la línia divisòria entre ciència i filosofia, el ben cert és que determinades teories especialitzades a donar compte d'alguns grups específics d'aquelles qüestions sobre el llenguatge han adquirit el perfil del que es considera usualment com una disciplina plenament *científica*. Això és el que succeeix amb la lògica, la lingüística o la psicolingüística. El resultat és, a la pràctica, que temes com ara la inferència vàlida, la gramaticalitat o les classificacions fonètiques que fem servir en processar el llenguatge ja no es consideren pròpiament com a part de la *filosofia* del llenguatge.

Però allò que hi ha de filosòfic en la filosofia del llenguatge contribueix també a delimitar-la d'un mode menys contingent que el que hem mencionat. El tractament dels temes que li concerneixen ha de ser el propi de la filosofia. Aclarir què vol dir això requereix fer esment d'alguna tesi sobre quina és la naturalesa de la filosofia, sobre quina és la tasca específica del filòsof. Una concepció al respecte, que té considerable acceptació entre els diferents autors, és que la filosofia pot identificar-se amb l'anàlisi dels conceptes (o potser només d'alguns conceptes: els que ocupen un lloc especialment rellevant o fonamental dins de la nostra vasta trama conceptual). Una versió més dèbil d'aquesta tesi sostindria que l'anàlisi conceptual és almenys una part essencial del treball filosòfic. Segons aquestes caracteritzacions la tasca de la filosofia del llenguatge, o una part essencial d'aquesta tasca, consistiria en l'anàlisi de conceptes lingüístics com ara significat, veritat, proposició, referència, asseverar, oració, enunciat, sinonímia o intensionalitat.

1.2. La filosofia del llenguatge com a fonament metodològic de la filosofia

La perspectiva que hem resumit al final de la secció anterior no només proporciona, com a corol·lari, un lloc dins de la filosofia a la filosofia del llenguatge, sinó que atorga a aquesta disciplina un paper central. És així perquè sembla raonable assumir que anàlisi conceptual no és essencialment cap altra cosa que anàlisi del significat. Analitzar el significat d'un terme és com analitzar el concepte expressat per aquest terme. I l'estudi de la naturalesa del significat pertany, precisament, a la filosofia del llenguatge.

Això no vol dir que la filosofia del llenguatge hagi de proporcionar caracteritzacions *completes* del significat de totes les paraules (o caracteritzacions completes del significat d'aquelles paraules que expressen conceptes fonamentals), ja que aleshores s'identificarien filosofia i filosofia del llenguatge (sota el supòsit que la filosofia consisteix en l'anàlisi del significat). La filosofia del llenguatge cerca només una elucidació *general* del concepte de significat (i d'altres conceptes afins); però en la mesura que l'anàlisi del significat de termes tradicionalment considerats com a filosòfics ('bé', 'coneixement', 'causa', 'justificació', 'ment', 'espai', 'lliure albir', 'infinit', 'necessitat', etc.) depengui de clarificacions prèvies sobre la pròpia naturalesa del significat, la filosofia del llenguatge apareixerà com a *prèvia* o *prioritària* en relació amb (la resta de) la filosofia. Segons Dummett aquesta dependència és molt alta: com més fonamental és la noció expressada per un terme, menys obvi és què pot ser acceptat com a explicació del seu significat, i més es depèn –en elucidar aquest significat– de disposar d'un model correcte del mode en què funciona el llenguatge.

Michael Dummett (n. 1925) és un dels més importants estudiosos de la tradició analítica en filosofia i, especialment, de l'autor a qui considera el seu fundador: Frege (cf. el nostre capítol 2). Les observacions anteriors estan inspirades pels comentaris que apareixen –per exemple– a Dummett (1973), pp. 667-672.

Aquestes consideracions contribueixen a explicar la rellevància que ha assolit la investigació sobre el llenguatge en la filosofia del segle XX (allò que de vegades s'anomena *gir lingüístic*). Tanmateix, pressuposen –com ja he assenyalat– una concepció particular envers la filosofia, assimilant aquesta a l'anàlisi conceptual. Una manera semblant de presentar les coses –però més senzilla– no depèn d'aquesta pressuposició; i fa comprensible que la filosofia del llenguatge hagi estat considerada com a fonament de la filosofia, fent comprensible també que succeís el mateix en una altra època –durant l'Edat Moderna– amb l'epistemologia:

L'epistemologia té un doble paper en relació amb la filosofia en la seva totalitat. En principi, constitueix un àmbit específic de la tasca filosòfica: aquell en què hom pretén respondre a preguntes com ara 'què és conèixer?', 'quines condicions

són necessàries perquè hi hagi coneixement?’ o ‘quan està justificada una creença?’. Són *altres* àrees de la filosofia les que s’ocupen de la causalitat, del bé, de l’infinit, de l’espai o de la bellesa. No obstant això, hi ha un sentit en el fet que l’epistemologia *impregna* qualsevol altra àrea o especialitat filosòfica, atès que en totes elles es reproduceix la pregunta pel coneixement: com es coneixen les veritats de l’ètica, de les matemàtiques, de la metafísica o de l’estètica? Si aquestes qüestions són considerades molt secundàries, aquest paper *transversal* de l’epistemologia difícilment assolirà una importància destacable. És possible, però, pensar que aquestes preguntes epistemològiques són crucials, i sostenir que les respostes corresponents establiran limitacions substantives, no trivials, a allò que puguem raonablement acceptar com a teoria plausible sobre, per exemple, l’ètica o l’espai. Així, posem per cas, una apropiada epistemologia de les matemàtiques pot imposar restriccions importants a les diferents concepcions que sigui lícit adoptar en una controvèrsia –no pròpiament epistemològica, en principi– sobre la naturalesa dels nombres. Un dels trets que van caracteritzar la filosofia durant l’Edat Moderna té molt a veure amb aquest gir, del qual va ser Descartes el principal protagonista i que –en opinió de Dummett– va situar l’epistemologia durant més de dos segles com a fonament de la filosofia.

Una cosa semblant podríem afirmar, per analogia, quan passem de l’epistemologia a la filosofia del llenguatge. Davant de qualsevol enunciat filosòfic existeix, juntament amb la pregunta sobre la seva justificació epistèmica, la pregunta pel seu significat. Mentre que aquesta qüestió no es consideri especialment problemàtica la filosofia del llenguatge es limita a ser una especialitat més entre d’altres de la filosofia, amb un àmbit específic de conceptes que li pertanyen (referència, veritat, significat, ...). Però aquesta especialitat o branca de la filosofia assoleix protagonisme i exigeix una certa prioritat quan les questions sobre el significat s’allunyen de la trivialitat. Això passa especialment (si bé no només) des de l’obra de Frege –considerat per Dummett com a pare fundador de la filosofia contemporània– en la qual l’estudi del llenguatge, que caracteritza el gir lingüístic, té un protagonisme molt destacat.

De les indicacions anteriors no se segueix que una teoria correcta del significat pugui resoldre tots els problemes de la filosofia. Aquesta és una doctrina molt arriscada que tindria pocs defensors –o potser cap– avui dia, tot i que en certa manera ha guiat i inspirat alguns dels treballs més lúcids en el camp de la filosofia del segle XX. Però en la tasca dels filòsofs adscrits a la tradició analítica persisteix encara una tesi directriu segons la qual la investigació sobre el llenguatge és almenys un fonament metodològic molt adient per a abordar qualsevol qüestió filosòfica d’interès.

2. Conceptes bàsics

2.1. Signes-tipus i signes-exemplar

Si demanem a qualsevol persona que ens digui si 'taula' i 'taula' són o no la mateixa paraula obtindrem, molt probablement, una resposta positiva. Si demanem, però, quantes paraules té aquesta oració: 'La taula del meu despatx és molt petita, però tinc una taula més gran a casa', la resposta, amb tota seguretat, serà setze, no quinze. És a dir, en alguns casos comptem dues aparicions físicament diferents d'una mateixa paraula ('taula') com a *només una* paraula. Altres vegades, en canvi, cadascuna de les aparicions es compta separatament.

Això posa de manifest que hi ha dues maneres diferents en què identifiquem normalment allò que denominem *paraules* (en realitat aquesta distinció s'aplica no només a paraules, sinó també a signes lingüístics qualssevol: lletres, oracions completes, etc.). De vegades fem referència a la paraula o, en general, al signe considerat com a entitat física, situat en l'espai i en el temps. És en aquest sentit que 'taula' i 'taula' no poden ser la mateixa paraula: són dues (no una) inscripcions tipogràfiques diferents. Parlem, llavors, de *signes-exemplar* o *signes-token*.

Tanmateix, és ben cert que tots els exemplars de la paraula 'taula' que hem escrit (un total de vuit, fins ara) són diferents signes-exemplar d'una mateixa paraula. Aquesta paraula o signe diversament exemplificat però que és el mateix en tots els diferents exemplars és anomenat *signe-tipus*. La paraula, considerada com a tipus lingüístic, és una entitat abstracta, no situada en l'espai i el temps, on tenen lloc les interrelacions causals entre els objectes físics. En definitiva, els tipus pertanyen a la categoria dels *universals*.

Seria un error, però, pensar que la distinció entre tipus i exemplars que acabem de fer és tot just la distinció tradicional universal/particular presentada amb una nova terminologia. Tot i que no es disposa d'una caracterització precisa del que és un tipus, podem dir que tot tipus és un universal, però l'afirmació inversa no té per què ser verdadera: no hi ha raons per a creure que tots els universals siguin tipus. En molts dels casos en què parlem amb més naturalitat de tipus, utilitzem aquesta idea perquè els exemplars corresponents tenen alguna propietat *representacional*. És molt probable que aquesta dada, intuïtivament recognoscible, pugui servir com a base d'algun intent de caracteritzar rigorosament el que són els tipus. En qualsevol cas, no hem de pressuposar que la distinció tipus/exemplar coincideix amb la distinció universal/particular.

La classificació conjunta dels exemplars segons la seva categorització en tipus és relativa, perquè cada exemplar exemplifica no només un sinó diversos tipus. La pregunta sobre si 'A' i 'a' són exemplars del mateix tipus no té una resposta ben determinada fins que no especifiquem de quin tipus estem parlant: ambdós exemplifiquen el tipus *lletra A*, però només el primer exemplifica també el tipus, més restringit, *lletra A majúscula*.

2.2. Les accions lingüístiques. Oracions i proferències

Un dels resultats consolidats de la reflexió filosòfica del segle XX sobre el llenguatge (atribuïble, molt especialment, al segon Wittgenstein, tal com veurem en el capítol 6) és la tesi que lliga indissociablement el llenguatge amb les accions realitzades pels seus usuaris. Entendre la naturalesa del llenguatge exigeix assumir que les emissions de signes lingüístics són un tipus específic d'accions, són accions lingüístiques. En conseqüència, l'estudi del llenguatge en tots els seus aspectes inclou significativament una part fonamental de la teoria de l'acció.

Parlarem d'expressions lingüístiques en un sentit molt general: qualsevol successió o concatenació de signes bàsics de l'alfabet (de l'alfabet corresponent al llenguatge de què es tracti) és una expressió lingüística. Les emissions de signes o expressions lingüístics (així com també, de vegades, els resultats més immediats d'aquestes emissions) són anomenades *proferències*.

Tenint en compte el vincle essencial entre el llenguatge i l'acció, podem explicar en quin sentit les entitats lingüístiques bàsiques són les *oracions*. Diguem, primer, en quin sentit clarament no ho són. És obvi que hi ha expressions lingüístiques més petites que les oracions: les paraules o els morfemes a partir dels quals es componen les paraules. Tanmateix, en un sentit no menys destacable, les oracions són bàsiques perquè són les unitats mínimes que cal proferir per a realitzar una acció plenament lingüística. Excepte si la paraula és ella mateixa una oració, o és proferida en un context en què pot ser considerada una oració (per exemple, dir simplement 'jo' després que algú hagi preguntat 'qui ha escrit aquest llibre?') l'emissió d'una paraula aïllada no constitueix un veritable acte de llenguatge. És només en el context d'una oració que les paraules tenen significat (aquesta és una versió del Principi del Context de Frege, autor del qual tracta el pròxim capítol).

2.3. Enunciats i proposicions. Força il·locucionària

Dins del molt extens conjunt de les oracions (d'un llenguatge natural o artificial determinat) cal establir altres classificacions. Què comparteixen i en què es diferencien les següents oracions: 'Joan tanca la porta', 'Joan, tanca la porta!', 'Tanca Joan la porta?'? Només la primera té valor de veritat, és a dir, pot ser veritable o falsa. Les oracions d'aquest tipus són les oracions declaratives, les quals s'anomenen *enunciats* (encara que el terme 'enunciat' té també altres usos). Mitjançant enunciats mirem de descriure com és el món, cosa que no succeeix amb les oracions imperatives o amb les interrogatives.

Allò que és comú a les tres oracions esmentades anteriorment és el seu *radical proposicional* o, més senzillament, la *proposició* o el *contingut proposicional* que expressen. Quan parlem únicament d'enunciats, podem identificar la proposició amb el significat de l'enunciat, o amb allò que diem en proferir-lo (en condicions adients). Com a il·lustració del caràcter abstracte i relativament independent del

llenguatge que tenen les proposicions, diguem que enunciats diferents poden expressar la mateixa proposició. Això passa, per exemple, amb 'la poma és vermillion' i 'the apple is red' o també, dins d'un mateix llenguatge, amb 'el marit de la Montse és sastre' i 'l'espòs de la Montse és sastre'.

Com a expressions lingüístiques públicament perceptibles que són, els enunciats s'individualitzen amb relativa facilitat: poden identificar-se amb concatenacions de signes bàsics de l'alfabet. El cas de les proposicions és ben diferent. Deixant de banda els exemples molt simples acabats d'esmentar, serà en general controvertit establir si dos enunciats expressen o no la mateixa proposició.

Les tres oracions mencionades al començament són diferents pel que fa a la seva *força il·locucionària* (en terminologia d'Austin). Parlant rigorosament, la força il·locucionària és també un factor component del significat d'una oració. Quan es diu que el significat d'un enunciat és la proposició que expressa, s'està fent abstracció de la seva força, ja que aquesta és la mateixa per a tots els enunciats (usualment es diu en un context en què ens ocupem només d'enunciats).

2.4. Sintaxi, semàntica, pragmàtica. De què s'ocupen aquestes disciplines?

Els aspectes conceptuals i filosòfics més importants implicats en la distinció entre sintaxi, semàntica i pragmàtica es posaran de manifest en capítols posteriors d'aquest llibre. Cal presentar, però, en aquest mateix capítol introductori, algunes idees bàsiques sobre què és cadascuna d'aquestes disciplines.

La teoria sintàctica pretén caracteritzar quines són, i per què ho són (en virtut de quines regles), les oracions gramaticalment ben formades d'un llenguatge, o bé d'una classe de llenguatges.

La semàntica s'ocupa de les relacions entre el llenguatge i el món, mitjançant l'estudi de conceptes com ara els de referència, veritat i, especialment, el de significat. La sintaxi és independent de la semàntica, com es posa de manifest pel fet que pot abordar-se la sintaxi d'un llenguatge fent abstracció de la seva semàntica. En canvi, l'afirmació inversa no és verdadera; en aquest sentit les propietats semàntiques pressuposen propietats sintàctiques.

Hi ha menys concordança respecte a quina seria la definició més adient del que és la pragmàtica. Diguem, com a primera aproximació, que és l'estudi del llenguatge en els aspectes del seu ús que van més enllà dels estudiats per la sintaxi o la semàntica. El capítol 8, dedicat especialment al programa de Grice, permetrà abordar amb millor perspectiva els trets definitoris de la pragmàtica.

2.5. Ús i menció de signes. La distinció entre llenguatge-objecte i meta-llenguatge

Parlem d'objectes mitjançant el llenguatge. No hi ha cap altra manera. Sovint utilitzem els seus noms. Però alguns objectes dels quals volem parlar de vegades són també expressions lingüístiques ells mateixos. Hi ha una manera canònica de construir noms quan allò anomenat és una expressió lingüística: escriure la mateixa expressió entre cometes. Utilitzem la paraula 'Roma' com un nom de Roma, la ciutat; i utilitzem la paraula 'Roma'' com un nom de 'Roma', es a dir, com un nom del nom de la ciutat.

En realitat això no és més que una simplificació. Les cometes es poden utilitzar també amb altres propòsits (per exemple, per a indicar que fem servir les paraules amb un sentit una mica diferent a l'estàndard). I la funció que els hem atribuït s'acompleix de vegades per altres mitjans (com ara posar les paraules en cursiva).

Quan un signe lingüístic apareix sense cometes, el signe és *usat* (en el sentit tècnic del terme). Si el signe està entre cometes és que hi apareix anomenat, és a dir, *mentonat*.

Sigui quina sigui la categoria sintàctica d'una expressió el resultat de posar-la entre cometes és una nova expressió que funciona sintàcticament com a nom o sintagma nominal. Semànticament una expressió amb cometes es considera un nom la denotació del qual és l'expressió que hi ha entre les cometes. Això permet comprendre que al posar o eliminar cometes a una oració no només podem passar, per raons semàntiques, d'una veritat a una falsedat, o viceversa, sino també, per raons sintàctiques, d'una oració gramaticalment ben formada a una oració mal formada, o viceversa. Per exemple (1)

(1) Roma és una ciutat

és una oració verdadera, mentre que (2)

(2) 'Roma' és una ciutat

és una oració falsa, ja que cap expressió lingüística és una ciutat. Ara bé, (3) és verdadera

(3) Roma i Barcelona són ciutats

però les *oracions* (4) i (5)

(4) Roma 'i' Barcelona són ciutats

(5) 'Roma i Barcelona' són ciutats

no són falses sinó sintàcticament mal formades.

L'operació de posar cometes és un mecanisme *recursiu*: com ja hem vist, podem posar novament cometes a expressions que ja en porten: 'Roma' és el nom del nom d'una ciutat.

Els noms formats amb l'ajuda de les cometes (o amb l'ajuda de mecanismes similars, com ara posar les paraules en cursiva, o en negreta) són diferents dels noms usuals en un important aspecte. La relació d'anomenar que es dona entre noms usuals –del tipus de 'Barcelona' o 'Aristòtil'– i els objectes particulars que anomenen és arbitrària. En particular, aquests noms no s'assemblen a la seva denotació. Però un nom construït amb cometes exhibeix allò que denota, perquè aquesta denotació és una part del mateix nom. No obstant això, les expressions poden tenir noms completament arbitraris, com qualsevol altra entitat. Així, per exemple, si decidim que utilitzarem 'Laura' com a nom de la paraula 'Barcelona', tindrem dos noms d'aquesta darrera expressió lingüística: el seu nom canònic construït posant l'expressió entre cometes, 'Barcelona', i aquest nou nom que hauríem estipulat, 'Laura', el qual no conté cometes. De fet, algunes expressions lingüístiques tenen ja convencionalment associats noms que, malgrat no contenir cometes, mantenen relacions no completament arbitràries amb aquestes expressions que anomenen. Es tracta de les lletres: 'ema', 'te' i 've doble' són noms de les lletres 'm', 't' i 'w', respectivament (lletres que tenen també, naturalment, els seus noms canònics: 'm', 't' i 'w').

Finalitzem aquest capítol amb una distinció relacionada amb la menció d'expressions. Quan el tema de què parlem és un llenguatge, aquest s'anomena *llenguatge-objecte*. El llenguatge que utilitzem per parlar d'aquest llenguatge-objecte és el nostre *metallenguatge* (el llenguatge *en* què parlem del llenguatge-objecte).

Bibliografia de consulta

- ACERO, Juan José. *Filosofía y análisis del lenguaje*. Madrid: Cincel, 1985; cap. 1.
- BUSTOS, Eduardo. *Filosofía del lenguaje*. Madrid: UNED, 1999; tema 20, sec. 1.
- GARCIA SUÁREZ, Alfonso. *Modos de significar. Una introducción temática a la filosofía del lenguaje*. Madrid: Tecnos, 1997; introducció i cap. 4, sec. 1.
- GARCÍA-CARPINTERO, Manuel. *Las palabras, las ideas y las cosas. Una presentación de la filosofía del lenguaje*. Barcelona: Ariel, 1996; caps. 1 i 2.
- HIERRO S. PESCADOR, José. *Principios de Filosofía del Lenguaje*. Madrid: Alianza Universidad Textos, 1985; cap. 1.
- KUTSCHERA, Franz von. *Filosofía del lenguaje*. Madrid: Gredos, 1979; introducció i cap. 1. Traducció d'Adelino Álvarez de *Sprachphilosophie*, Munich: Fink, 1971.
- PÉREZ OTERO, Manuel i GARCÍA-CARPINTERO, Manuel. *Filosofía del lenguaje*. Barcelona: Edicions Universitat de Barcelona, 2000; tema 1.

L'última obra mencionada és el Text Guia que resumeix en esquema els mateixos temes que apareixen en aquest manual. La resta dels llibres anteriors són manuals generals –més o menys exhaustius– de filosofia del llenguatge. Seran mencionats també en els apartats de bibliografia de consulta de la majoria del capítols posteriors. Quasi tots ells inclouen exposicions preliminars sobre la naturalesa i la delimitació de la filosofia del llenguatge, d'acord amb les concepcions sostingudes pels seus respectius autors. També trobem reflexions d'aquest tipus en les obres següents:

ALSTON, William P. *Filosofía del lenguaje*. Madrid: Alianza Universidad, 1974; introducció. Traducció de Violeta Delmonte de *Philosophy of Language*, New Jersey: Prentice Hall, 1964.

DUMMETT, Michael. *Frege. Philosophy of Language*. Londres: Duckworth, 1973; cap. 19.

VALDÉS, Luis Ml. Introducció a L. M. Valdés (ed.), *La búsqueda del significado*, Madrid: Tecnos, 1991, pp. 9-20.

En el llibre de Dummett, les idees sobre el paper de la filosofia del llenguatge (que han inspirat una part de les consideracions fetes en el primer apartat) es presenten en un marc general d'avaluació de l'obra de Frege (cf. el nostre pròxim capítol). Respecte al llibre editat per Valdés, és un excel·lent recull d'articles clàssics sobre filosofia del llenguatge, que conté traduccions de moltes de les fonts bibliogràfiques que mencionarem en pròxims capítols.

La majoria dels manual citats informen també sobre els conceptes bàsics abordats en el nostre segon apartat. García-Carpintero, en particular, dedica tot un capítol –i com a il·lustració del caràcter explicatiu de la filosofia del llenguatge– a la discussió de diferents teories sobre les cometes. El llibre de García-Carpintero és l'obra que més profundament ha influït en els continguts d'aquest manual, molt especialment pel que fa a les caracteritzacions de la distinció internisme/externisme, el capítol sobre Locke, el segon apartat del capítol dedicat a Quine i bona part del capítol sobre el programa de Grice. A més, les idees de García-Carpintero (que he pogut conèixer com a alumne, com a lector i com a coparticipant en diversos seminaris i discussions) hauran tingut reflex també, crec jo, en altres parts del llibre.